

Vérbosszú és háború az izlandi sagákban

Széphajú Harald szobra Norvégiában

22

Izlandot 870 körül népesítették be azok a nemzetségfők, akik a források szerint Széphajú Harald (872–930) norvég király elől menekültek el. Norvégia ugyanis ebben az időben még nem volt egységes: a kisebb királyságokat és törzsi területeket először Széphajú Harald próbálta egyesíteni. Törekvései azonban nem mindenkinél arattak osztatlan sikert.

Gyönki Viktória

A betelepülés máig vitatott legendája több, úgynevezett izlandi nemzetségi sagában (*Íslendingasögur*) is helyet kapott, de legnépszerűbb formáját egy, a 12. század fordulóján élt izlandi történetíró, Ari Þorgilsson örökölte meg *Íslendingabók* („Izlandiak könyve”) című munkájában.

A 9. századi izlandi közigazgatás eredetileg nemzetségi alapon lehetett megszervezve, ugyanakkor a 10. század közepére kialakult az az intézményrendszer is, amely a későbbi középkori izlandi állam kereteit adta. A sziget az 1260-as évekig önálló volt, és csak ezután került a norvég királyság fennhatósága alá.

Az izlandi közigazgatás alapja tehát a nemzetség volt. Ennek több elnevezése is ismert, pl. klán, *sippe* (germán területek), *fara* vagy *slægt* (skandináv területek) stb. A nemzetség tagjai felelősséggel tartoztak egymás iránt – peres ügyekben például elvárható volt, hogy kiálljanak egymásért. Egy nemzetséghez a következő módokon lehetett csatlakozni: házasság (egy nő esetében az ágyasság is ide tartozik, illetve az ebből születő törvénytelen gyermekek), nevelőcsalád, örökbefogadás, illetve testvérré fogadás révén.

Az izlandi sagák eredetileg szájhagyomány útján terjedő, a 12–13. századtól viszont már lejegyzésre kerülő, verses részletekkel megszakított prózai elbeszélések. A nemzetségi sagák inkább irodalmi, semmint történelmi források, annak ellenére, hogy sok szereplő és esemény valószínűleg bennük. Irodalmárok és történészek napjainkban is vitatják ezen források felhasználhatóságát és valóságtartalmát. Sajnos nem tudhatjuk, hogy pontosan milyen szándékkal írták le ezeket a történeteket. Egy biztos: a modern kor olvasói számára is élvezetes, érdekes olvasmányok.

A kereszténység felvétele fontos fordulópontra volt az izlandiak számára. A népgyűlés 1000-ban fogadta el az új vallást, de a háttérben már évekkel azelőtt nagy nyomást gyakorolt az izlandiakra a norvég király, Oláfr Tryggvason is (995–1000). A kereszténység az írásbeliség elterjedését is magával hozta. Korábban az izlandiak történeteiket, verseiket, de még törvényeiket is szóban öröklődtek.

Az ekkoriban lejegyzésre kerülő nemzetségi sagákkal kapcsolatban sajnos rengeteg nehezen megválaszolható kérdés is felmerül. A történetek leírói ismeretlenek, és lejegyzésük dátuma sem biztos. Úgy tűnik, hogy a nemzetségi sagák nagyrészt a 13–14. század körül keletkeztek, és leginkább a 950 és 1050 közé eső időszakot örökölték meg. Így tehát a sagák időben ugyan közelebb eső, de korántsem kortárs forrásai a kora középkori Izlandnak. Későbbi írók reflektáltak tehát saját őseik világára, olyan írók, akiknek a szellemi háttere viszont már a kereszténységben gyökerezett.

A sagák egy konfliktusokkal terhelt társadalom képét mutatják be, és csupán kevés szó esik az egyszerű mindennapok-

ról. Ez nyilvánvalóan nem tükrözi az egykori múlt valós képét. A *Njáls saga* („A felperzselt tanya”) talán az egyik leghosszabb, de legizgalmasabb történet. Generációkon átívelő konfliktusok tárulnak ebben elénk, amikből úgy tűnik, nincsen kiút, hiszen a germán kultúrában is ismert vérbosszú újra és újra felszítja a konfliktust. Mindig akad ugyanis valaki, aki úgy érzi, a családon esett sérelmet fegyverrel kell megtorolnia. A történet két legfontosabb karaktere Njáll és Gunnar. Az előbbi jártas a törvények tudományában, az utóbbi pedig a klasszikus

Izland középkori térképen

és nemes harcos archetípusa. Barátságuk nem érdekszövetség, ami szokatlan a korban. Izgalmas történetük olvasása során betekintést nyerhetünk nemcsak a népgyűlés működésébe, de a kereszténység felvétele utáni időszak eseményeibe is.

A terjedelmes történetek sorába tartozik az *Egils saga Skallagrímssonar* („Kopasz Grím fia, Egill”) is. A történet a már említett Széphajú Harald uralkodása alatt kezdődik, amikor Egill nagyapja, Úlfr Izlandra telepszik át. Egill személyében egy klasszikus viking alakja bontakozik ki. Bátor a harcmezőn, hűséges barátaihoz, továbbá kiváló költő is.

A sagákban leírt konfliktusok gyakran végződtek halállal, és a gyilkosnak minden esetben felelnie kellett tettéért. Ha nem sikerült megegyezni a népgyűlésben, hogy az áldozatért pénzbeli váltságot kapjon nemzetsége, az elkövetőnek súlyos büntetéssel kellett szembenéznie. A norvég fennhatóság előtt Izlandon egyébként nem volt ismert a halálbüntetés – ehelyett a társadalomból való kitisztással kellett szembenéznie egy gyilkosnak. Enyhébb bűnökért is járhatott kitisztás, ezért annak két fajtája volt érvényben. A könnyebb, hároméves kitisztás büntettségének el kellett hagynia Izlandot három évre. Utána visszatérhetett, és nyugodtan folytathatta életét. A teljes kitisztás a társadalomtól való teljes elszigeteltséget jelentette. A bűnös vagyona elko-

Sárkányhajó Izland partjainál

zobozható volt, és senki nem nyújthatott neki segítséget. A szigetet ugyanakkor nem hagyhatta el, ami a fentiek ismeretében majdhogynem lehetetlen is volt. A büntetés leg-súlyosabb következménye azonban az volt, hogy egy kitisztított büntetlenül megölhető volt. Kitisztítottak több sagában is előfordulnak, de akadnak olyan történetek is, amelyeknek kifejezetten

a hősei a kitisztítottak. Ilyenek a *Gísla saga Súrssonar* („Gísi története”), a *Grettis saga* és a *Harðar saga*. E főszereplők története drámai fordulatokkal terhelte, életüknek pedig bosszúsomjas ellenségeik vetettek véget.

Mivel Izland az 1260-as évekig nem volt norvég királyi fennhatóság alatt, ügyeit pedig a népgyűlés intézte, gyakran találkozhatunk azzal a felvetéssel, hogy a középkori izlandi jogrendet a demokráciához ha-

sonlítják. Ennek némileg ellentmond, hogy a törzsi területek felett álló *goðik* családon belül örökölték címüket, és rangjuk okán vehettek részt a népgyűlésben. Ugyanakkor a korai évtizedekben még nem volt olyan éles a társadalmi szakadék a törzsfők és a szabad parasztok között, ám a 13. századra a hatalom néhány nagyobb és tehetősebb család kezében összpontosult, amelyek immáron a norvég király kegyét is keresték.

Vérbosszú és háború az izlandi sagákban

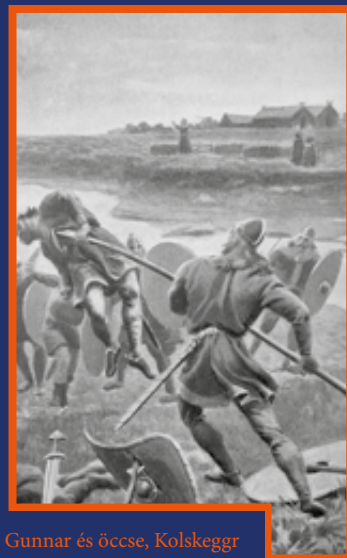
24

Talán éppen ennek az új rendszernek a kritikája egy másik saga, a *Hrafnkels saga freysgoða* („Hrafnkell története”). E történetben a hatalmaskodó törzsfő megöli egyik szolgálóját, aki tiltása ellenére meglovagolja Freyr isten szent lovát. Mivel nem hajlandó váltságot fizetni, a fiú rokonai a népgyűlés elé viszik az ügyet. Hrafnkell végül kiteszítják, s így földönfutóvá válik.

Az *Alþingi* [ejtsd: althingi], vagyis népgyűlés volt az a fórum, ahol az izlandiak peres ügyeiket tárgyalhatták. A népgyűlést évente egyszer tartották meg, és a lakosság 10%-a vett rajta részt. Év közben helyi gyűléseken vehettek részt, melyek feje a *goði* [ejtsd: godi] volt. A *goðik* gyakorlatilag törzsfőként működtek, és egy nagyobb, Norvégiában egykor talán nemesi ranggal rendelkező nemzetség vezetői voltak. Eredetileg papi funkciót is betöltöttek, de később már inkább a törvényekben való jártasságuk vált fontossá.

A nemzetségi sagák középkori kéziratait Izlandon az Árni Magnússon Intézetben őrzik jelenleg. Árni Magnússon (1663–1730) izlandi pap volt, aki a kor hagyományainak megfelelően Koppenhágában tanult. Egész életét az izlandi kéziratok gyűjtésnek szentelte. Halála után közel 3000 darabos gyűjteményét a koppenhágai Királyi Könyvtárra hagyta. Izland 1944-ben vált függetlenné Dániától, majd visszakérte kulturális örökségét. A gyűjteményt végül kettéosztották. Izlandra került többek között az összes nemzetségi sagát tartalmazó kézirat. A gyűjteményt ma kutatóintézetekben őrzik, és része az UNESCO világörökségnek.

Az izlandi sagák tehát egyedülállóan izgalmas világra vetnek fényt irodalomba szőtt történelmi események révén. Némelyik magyar nyelven is elérhető, így érdemes ezeket elolvasni!

Gunnar és öccse, Kolskeggr legyőzi támadóit (Andreas Bloch rajza, 1898)

Egill alakja egy 17. századi kéziratban

A *Njáls saga* egyik részlete

Freyr isten bronzszobra. Rällinge, Svédország (The Swedish History Museum©2016)

Peter Nikolaj Arbo: *Oláfr Tryggvason*

